

*Я.М. Мартинишин, доктор економічних наук, професор,
академік Міжнародної кадрової академії,
професор кафедри менеджменту та економіки
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв, м. Київ*

*Є.Я. Коваленко, завідувач кафедри фундаментальних дисциплін
Білоцерківської філії Міжрегіональної академії
управління персоналом, м. Біла Церква*

РОЗВИТОК КОНЦЕНТРАЦІЇ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемі розвитку зернового господарства України в умовах трансформації сільськогосподарських підприємств, глобалізації економіки та посилення конкуренції та концентрації суспільного виробництва. У статті проаналізовано сучасний стан концентрації зерновиробництва на сільськогосподарських підприємствах. Виявлено основні тенденції розвитку концентрації зернового господарства. Досліджено закономірності впливу концентрації на ефективність виробництва зерна. Обґрунтовано оптимальні розміри та структури, а також діапазони раціональних розмірів зернового господарства. Запропоновано підходи й окреслено головні напрями щодо вдосконалення концентрації та підвищення ефективності зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах на перспективу.

Ключові слова: концентрація, зерновиробництво, сільськогосподарські підприємства.

*Я.Н. Мартынишин, доктор экономических наук, профессор,
академик Международной кадровой академии,
профессор кафедры менеджмента и экономики
Национальной академии руководящих кадров
культуры и искусств, г. Киев*

*Е.Я. Коваленко, заведующая кафедрой фундаментальных дисциплин
Белоцерковского филиала Межрегиональной академии
управления персоналом, г. Белая Церковь*

РАЗВИТИЕ КОНЦЕНТРАЦИИ ЗЕРНОПРОИЗВОДСТВА В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

Статья посвящена проблеме развития зернового хозяйства Украины в условиях трансформирования сельскохозяйственных предприятий, глобализации экономики, усиления конкуренции и концентрации общественного производства. В статье проанализировано современное состояние концентрации зернопроизводства на сельскохозяйственных предприятиях. Выявлены основные тенденции развития концентрации зернового хозяйства. Исследованы закономерности влияния концентрации на эффективность производства зерна. Обоснованы оптимальные размеры и структуры, а также диапазоны рациональных размеров зернового хозяйства. Предложены подходы и намечены главные направления совершенствования концентрации и повышения эффективности зернопроизводства в сельскохозяйственных предприятиях на перспективу.

Ключевые слова: концентрация, зернопроизводство, сельскохозяйственные предприятия.

*Y. N. Martynishin, Dr. Sc. (Economics), professor,
academician of International Personnel Academy,
professor of sub-faculty of management and economics
National Academy of Supervisory Frame
of Culture and Arts, Kyiv*

*E. Y. Kovalenko, head of sub-faculty of fundamental disciplines
of Bila Tserkva branch Interregional academy
of personnel management, Bila Tserkva*

DEVELOPMENT OF CONCENTRATION OF GRAIN PRODUCTION AT AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

Annotation. *The article is devoted the problem of development of the grain growing of Ukraine in the conditions of transformation of agricultural enterprises, globalization of economy and strengthening of competition and concentration of public production. In the article the modern being of concentration of grain production is analyses in agricultural enterprises. Found out basic progress of concentration of the grain growing trends. Conformities to law of influence of concentration on efficiency of production of grain are investigational. Grounded optimum sizes and structures, and also ranges of rational sizes of the grain growing. Offered approach and outlined main directions in relation to perfection of concentration and increase of efficiency of grain production in agricultural enterprises on a prospect.*

Keywords: *concentration, grain-production, agricultural enterprise.*

В умовах інтеграції у світовий економічний простір і посилення продовольчої кризи Україна має шанс забезпечити собі статус провідного виробника зерна. Відповідно вирішального значення набуває підвищення ефективності та конкурентоспроможності зерновиробництва як головної й пріоритетної галузі більшості вітчизняних сільськогосподарських підприємств, що з огляду на передову практику можна досягти на основі збільшення його концентрації й інноваційного розвитку. Проте збільшення концентрації виробництва у сільському господарстві має певні обмеження, які визначаються рівнем розвитку продуктивних і ринкових сил, науково-технічного прогресу та специфікою аграрної сфери, і для різних галузей та регіонів є неоднаковими. Їхнє вивчення та формування раціональної концентрації зерновиробництва на сучасному етапі структурних перебудов і трансформацій сільськогосподарських підприємств є надзвичайно актуальним науковим і практичним завданням аграрного сектора економіки, вирішення якого в підсумку сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українського зерна на внутрішньому і світовому ринках.

Загальнотеоретичні основи концентрації виробництва сформували класики політичної економії та представники інших наукових економічних шкіл. Питання теорії та практики концентрації виробництва в сільському господарстві знайшли відображення в дослідженнях В. Амбросова [1], В. Андрійчука [2], Г. Дінза [3], П. Канінського [4], Л. Мельника [5], Г. Паламарчука [6] й інших учених-економістів. Проблема розвитку зерновиробництва присвятили дослідження В. Бойко [7], В. Лихочвор [8], С. Чмирь [9] та ін.

Відзначаючи вагомість досліджень цих учених, слід зазначити, що у даній проблемі на сьогодні залишилося ще багато невирішених питань. Зокрема, практично відсутні методологічні напрацювання щодо системного формування раціональної концентрації зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах. Невідомими є кількісна міра впливу концентрації на ефективність виробництва зерна, оптимальні розміри та структури концентрації. Актуальність і значимість вивчення й вирішення цих питань зумовили необхідність нашого дослідження.

Метою дослідження є розробка науково-методичних засад формування раціональної концентрації зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах та обґрунтування заходів їхньої реалізації для підвищення його ефективності та конкурентоспроможності. Для досягнення означеної мети використано діалектичний принцип пізнання, системний підхід, балансовий,

розрахунково-конструктивний, абстрактно-логічний і економіко-математичний методи. Інформаційною емпіричною базою про об'єкт дослідження послужили дані сільськогосподарських підприємств зони Степу України за період з 2002 по 2011 рр. [10].

У сільськогосподарських підприємствах степової зони, як найбільшого виробника зерна в Україні, станом на 2011 р. концентрація зерновиробництва у середньому становила 1522 га, в т. ч. озимої пшениці – 615 га, ярого ячменю – 286, кукурудзи – 260, інших зернових культур (разом) – 361 га. Рівень рентабельності галузі – 34,3%.

Зазначений стан сформувався в результаті розвитку концентрації, для якого характерні такі три основні тенденції (табл. 1): перша – укрупнення всього зерновиробництва (середньорічний приріст – 10,7 га, темп приросту – 0,8%); друга – укрупнення відбувається винятково на базі збільшення концентрації трьох основних підгалузей за рахунок зменшення інших та при майже незмінній концентрації підприємств (озима пшениця: середньорічний приріст – 8,9 га, темп приросту – 1,7%; ярий ячмінь, відповідно – 4,2 га і 1,7%; кукурудза – 8,8 га і 4,9%; інші підгалузі: середньорічне зменшення – 11,2 га, відносне зменшення – 2,4%); третя – прискорене зростання концентрації виробництва кукурудзи (середньорічний темп в 2,9 рази більший темпу озимої пшениці й ярого ячменю та в 6 разів усього зерновиробництва).

Таблиця 1

Динаміка розвитку концентрації та ефективності зерновиробництва сільськогосподарських підприємств зони Степу України за період 2002-2011 рр. і до 2016 р. (прогноз)

Показники	Динамічні моделі (тренди)	Роки			
		2013	2014	2015	2016
<i>Озима пшениця</i>					
Концентрація, га	$S_i = 523,6 + 8,9t$	630	639	648	657
Собівартість, грн	$C_i = 109,382 - 0,787t$	99,94	99,15	98,37	97,58
Прибуток, грн	$\Pi_i = 29,928 + 0,787t$	39,37	40,16	40,94	41,73
Рентабельність, %	$P_i = \Pi_i / C_i \cdot 100$	39,4	40,5	41,6	42,8
<i>Ярий ячмінь</i>					
Концентрація, га	$S_i = 246,5 + 4,2t$	297	301	305	310
Собівартість, грн	$C_i = 110,774 - 0,534t$	104,37	103,82	103,30	102,76
Прибуток, грн	$\Pi_i = 27,146 + 0,534t$	33,55	34,10	34,62	35,16
Рентабельність, %	$P_i = \Pi_i / C_i \cdot 100$	32,1	32,8	33,5	34,2
<i>Кукурудза</i>					
Концентрація, га	$S_i = 167,9 + 8,8t$	274	282	291	300
Собівартість, грн	$C_i = 115,725 - 1,499t$	97,73	96,24	94,74	93,24
Прибуток, грн	$\Pi_i = 24,975 + 1,499t$	42,97	44,46	45,96	47,46
Рентабельність, %	$P_i = \Pi_i / C_i \cdot 100$	44,0	46,2	48,5	50,9
<i>Інші підгалузі (разом)</i>					
Концентрація, га	$S_i = 475,9 - 11,2t$	342	330	319	308
Собівартість, грн	$C_i = 102,176 + 0,579t$	109,12	109,71	110,29	110,86
Прибуток, грн	$\Pi_i = 22,814 - 0,579t$	15,87	15,28	14,70	14,13
Рентабельність, %	$P_i = \Pi_i / C_i \cdot 100$	14,5	13,9	13,3	12,7
<i>Зерновиробництво у цілому</i>					
Концентрація, га	$S = 1413,8 + 10,7t$	1542	1553	1564	1574
Собівартість, грн	$C = 107,454 - 0,370t$	103,02	102,66	102,29	101,90
Прибуток, грн	$\Pi = 31,796 + 0,370t$	36,23	36,59	36,96	37,35
Рентабельність, %	$P = \Pi / C \cdot 100$	35,2	35,6	36,1	36,7

Тренди та показники ефективності виробництва 1 ц зерна розраховані за базовою врожайністю та цінами 2011 р., t – фактор часу, роки (2002 р. = 1). Вільний член і коефіцієнт при

факторі t у динамічних моделях означають відповідно середнє значення результативного показника 2001 р. та середньорічний його приріст (або зменшення, якщо знак мінус).

Джерело: власна розробка на основі матеріалів Мінагрополітики України [10].

Такі тенденції розвитку концентрації на базі трьох основних підгалузей сприяють лише незначному підвищенню ефективності та не дозволяють здійснювати розширене відтворення зерновиробництва і призводять до зменшення ефективності та занепаду інших підгалузей (середньорічний темп приросту прибутку усієї галузі – 1,1%, відносно зменшення прибутку інших підгалузей – 2,6%). У перспективі надмірне зростання частки основних культур без розширення територіальних меж підприємств може призвести до остаточної руйнації системи сівозмін і суттєвого виснаження ґрунтів.

Для обґрунтування раціональних шляхів розвитку концентрації важливим є вивчення закономірностей її впливу на ефективність зернового господарства. На основі висунення різних гіпотез та проведеного аналізу встановлено аналітичну форму зв'язків між фактором концентрації і показниками ефективності зерновиробництва та побудовано лінійні й нелінійні степенєво-параболічні статистико-математичні моделі, які їх відтворюють:

$$C_i = a_0 - a_1 \cdot S_i - a_2 \cdot S; \quad C = a_0 - a_1 \cdot S;$$

$$C_i = a_0 - a_1 \cdot S_i + a_2 \cdot S_i^m - a_3 \cdot S + a_4 \cdot S^n; \quad C = a_0 - a_1 \cdot S + a_2 \cdot S^n,$$

де C_i, C – результативні показники моделей: повна собівартість 1 ц продукції i -ї підгалузі та всього зерновиробництва (у відносних одиницях щодо ціни: $C_i = 1, C = 1$), в. од.;

S_i, S – факторні показники моделей: концентрація i -ї підгалузі та всього зерновиробництва, га;

a_0, a_1, a_2, a_3, a_4 – параметри моделей;

m, n – показники степеня.

Виходячи з функціональної залежності між повною собівартістю, ціною та прибутком, на основі цих моделей можна отримати відповідні моделі й для прибутку ($\Pi = 1 - C$) та рентабельності ($P = \Pi / C \cdot 100$).

За допомогою розроблених лінійних моделей можна проводити глибокий статистико-математичний аналіз ефективності концентрації зерновиробництва та його окремих підгалузей (табл. 2). Зокрема, використовуючи коефіцієнти моделей (a_1, a_2) визначаємо ступінь впливу відповідного фактора (S_i, S) на результативні показники та напрямок зв'язку. Знаючи розмах варіації кожного фактора, знаходимо максимальну зміну результативних показників, а за коефіцієнтами детермінації робимо висновки, яка частка їхньої варіації пояснюється впливом окремо взятого чи усіх факторів, що входять до складу моделей.

Таблиця 2

**Вплив концентрації на ефективність зерновиробництва
в сільськогосподарських підприємствах зони Степу України**

Підгалузі зерновиробництва	Лінійні статистико-математичні моделі зв'язку повних витрат і концентрації зерновиробництва	Економія або приріст витрат при варіації факторів у напрямі наближення або відхилення щодо найкращих значень на 100 га, %		
		S_i	S	всього
Озима пшениця	$C_i = 1,175 - 0,000507S_i - 0,000040S$	5,1	0,4	5,5
Яра пшениця	$C_i = 1,136 - 0,000369S_i - 0,000165S$	3,7	1,7	5,4
Жито	$C_i = 1,144 - 0,000394S_i - 0,000163S$	3,9	1,6	5,5
Просо	$C_i = 1,141 - 0,000380S_i - 0,000164S$	3,8	1,6	5,4
Гречка	$C_i = 1,143 - 0,000601S_i - 0,000140S$	6,0	1,4	7,4
Ячмінь ярий	$C_i = 1,159 - 0,000450S_i - 0,000130S$	4,5	1,3	5,8
Ячмінь озимий	$C_i = 1,143 - 0,000392S_i - 0,000155S$	3,9	1,6	5,5
Овес	$C_i = 1,140 - 0,000377S_i - 0,000164S$	3,8	1,6	5,4
Кукурудза	$C_i = 1,136 - 0,001074S_i - 0,000048S$	10,7	0,5	11,2
Горох	$C_i = 1,144 - 0,000397S_i - 0,000163S$	4,0	1,6	5,6

C_i – повна собівартість 1 ц продукції i -ї підгалузі (у відносних одиницях щодо ціни), в. од.; S_i, S – концентрація i -ї підгалузі та всього зерновиробництва, га. Приріст або зменшення прибутку при заданій варіації факторів аналогічний економії і приросту витрат.

Джерело: власна розробка на підставі даних Мінагрополітики України [10]

На базі розроблених нелінійних моделей можна здійснювати статистико-математичне прогнозування й оптимізацію концентрації зерновиробництва, оскільки вони найкраще відображають досліджувані закономірності (табл. 3). Підставляючи у ці моделі конкретні значення показників-факторів, прогнозуємо очікувані значення результативних показників: повну собівартість, прибуток та рентабельність продукції.

Таблиця 3

Оптимізація розмірів концентрації зерновиробництва сільськогосподарських підприємств зони Степу України

<i>Підгалузі зерновиробництва</i>	<i>Нелінійні статистико-математичні моделі зв'язку повних витрат і концентрації зерновиробництва</i>	<i>Оптимальні розміри концентрації, га</i>
Озима пшениця	$C_i = 1,361 - 0,001281959S_i + 0,000004723S_i^{1,7} - 0,000115234S + 0,000000567S^{1,6}$	1404
Яра пшениця	$C_i = 1,300 - 0,001243711S_i + 0,000052334S_i^{1,5} - 0,000481619S + 0,000002371S^{1,6}$	251
Жито	$C_i = 1,303 - 0,000989528S_i + 0,000009602S_i^{1,7} - 0,000463891S + 0,000002284S^{1,6}$	352
Просо	$C_i = 1,306 - 0,001260457S_i + 0,000048274S_i^{1,5} - 0,000472755S + 0,000002328S^{1,6}$	303
Гречка	$C_i = 1,311 - 0,001961413S_i + 0,000070095S_i^{1,5} - 0,000400364S + 0,000001971S^{1,6}$	348
Ячмінь ярий	$C_i = 1,349 - 0,001473488S_i + 0,000037128S_i^{1,5} - 0,000373772S + 0,000001840S^{1,6}$	700
Ячмінь озимий	$C_i = 1,308 - 0,001011988S_i + 0,000009011S_i^{1,7} - 0,000455027S + 0,000002240S^{1,6}$	398
Овес	$C_i = 1,305 - 0,001247001S_i + 0,000047602S_i^{1,5} - 0,000472755S + 0,000002328S^{1,6}$	305
Кукурудза	$C_i = 1,306 - 0,003200762S_i + 0,000051056S_i^{1,6} - 0,000146258S + 0,000000720S^{1,6}$	452
Горох	$C_i = 1,311 - 0,001296052S_i + 0,000046184S_i^{1,5} - 0,000463891S + 0,000002284S^{1,6}$	350
Зерновиробництво у цілому	$C = 1,345 - 0,000657425S + 0,000003237S^{1,6}$	3206

C_i, C – повна собівартість 1 ц продукції i -ї підгалузі та всього зерновиробництва, в. од.; S_i, S – концентрація i -ї підгалузі та всього зерновиробництва, га.

Джерело: власна розробка на підставі даних Мінагрополітики України [10]

Ефективність виробництва окремих зернових культур обумовлюється впливом концентрації як всього зерновиробництва, так і тієї чи іншої підгалузі. Зокрема, варіація ефективності озимої пшениці і кукурудзи на 2/3 пояснюється впливом концентрації самих культур і лише на 1/3 концентрацією всього зерновиробництва; для решти культур – навпаки, за винятком ярого ячменю, зміна ефективності якого майже в рівних частинах пояснюється впливом кожного з цих факторів.

Методологічною базою удосконалення є оптимальні розміри та побудовані на їхній основі оптимальні структури концентрації зернового господарства, що забезпечують мінімум витрат і

максимум прибутковості (табл. 3, 4), а також діапазони раціональних розмірів, які є наближеними до оптимальних, і які в умовах конкретних підприємств можна фактично реалізувати, забезпечивши прибутковість розширеного відтворення зерновиробництва, поєднання його з іншими галузями, надійність системи управління та соціально-екологічного розвитку.

Таблиця 4

Побудова оптимальних структур концентрації зерновиробництва для сільськогосподарських підприємств зони Степу України

Підгалузі зерновиробництва <i>a</i>	Варіанти структур на базі оптимальних розмірів					
	3 основних і 2 додаткових підгалузей		2 основних і 3 додаткових підгалузей		1 основної та 5 додаткових підгалузей	
	S_i , га	d_i , %	S_i , га	d_i , %	S_i , га	d_i , %
Озима пшениця	1404	43,8	1404	43,8	1404	43,8
Ярий ячмінь	700	21,8	700	21,8	х	х
Кукурудза	452	14,1	х	х	х	х
Горох	350	10,9	350	10,9	350	10,9
Яра пшениця	251	7,8	251	7,8	251	7,8
Овес	х	х	305	9,5	305	9,5
Гречка	х	х	х	х	348	10,9
Просо	х	х	х	х	303	9,5
Інші	49	1,6	196	6,2	245	7,6
Всього	3206	100,0	3206	100,0	3206	100,0

S_i , d_i – відповідно розмір і частка концентрації i -ї підгалузі зерновиробництва. З кожного варіанта наведена тільки одна з можливих комбінацій структури.

Джерело: власна розробка на базі оптимальних розмірів концентрації зернового господарства (табл. 3).

Визначення оптимальних розмірів і граничних меж діапазонів раціональних розмірів концентрації зерновиробництва здійснюється на основі нелінійних статистико-математичних моделей зв'язку концентрації та ефективності виробництва, шляхом дослідження їх на предмет досягнення необхідного рівня рентабельності (повних витрат чи прибутку, як функціонально взаємозв'язаних величин). Зокрема, знаходження оптимальних розмірів відбувається на основі дослідження моделей на максимум рентабельності, результатом чого є одержання таких виразів:

$$S_{i \text{ opt}} = m \sqrt{\frac{a_1}{a_2 \times n}} ; \quad S_{\text{opt}} = n \sqrt{\frac{a_1}{a_2 \times m}}$$

де $S_{i \text{ opt}}$, S_{opt} – оптимальний розмір концентрації i -ї підгалузі та всього зерновиробництва, га.

Мінімальна ($S_{\text{мін}}$) і номінальна ($S_{\text{ном}}$) граничні межі раціональних розмірів визначаються дослідженням моделей на досягнення рентабельності, що забезпечує мінімальне (40 %) і повноцінне (58,8 %) розширене відтворення виробництва. Вони відповідно становлять 1658 і 2132 га, і разом з оптимальними розмірами (S_{opt}) в 3206 га утворюють так звані діапазони раціональних розмірів концентрації зерновиробництва з мінімальною і номінальною граничною межею.

Сьогодні розміри зерновиробництва вдвічі менші від оптимальних, тому можна запропонувати такі підходи до удосконалення концентрації (табл. 5): насамперед, формування структур концентрації пропорційно подібних до оптимальних в рамках існуючих розмірів зернового господарства; по-друге, вибудовування структур з обмеженим набором та пропорційно більшими розмірами підгалузей (такі структури порівняно з попередніми володіють вищими показниками ефективності, але мають гірші агротехнічні дані); на кінець, третій підхід – полягає у поступовому розширенні існуючих розмірів концентрації у напрямі наближення до оптимуму.

Вибору того чи іншого варіанта концентрації має передувати ретельний аналіз, в ході якого слід виявити наявні можливості та резерви й намітити основний напрям його впровадження: екстенсивний, інтенсивний чи інтенсивно-інноваційний. Екстенсивний напрям передбачає розвиток концентрації переважно за рахунок зміни розмірів поля виробництва, інтенсивний – за рахунок збільшення його щільності, інтенсивно-інноваційний – за рахунок інтенсифікації та якісного оновлення виробництва. Ці напрями можуть бути реалізовані на базі централізації і накопичення та формування великих зернових господарств, а в окремих випадках й на основі децентралізації та поділу велетенських компаній на кілька окремих раціонально укрупнених суб'єктів господарювання.

Таблиця 5

Ефективність основних напрямів концентрації зерновиробництва сільськогосподарських підприємств зони Степу України

Показники	Концентрація			
	середня фактична 1522 га	мінімальна раціональна 1658 га	номінальна раціональна 2132 га	оптимальна 3206 га
<i>Екстенсивний напрям</i>				
Повна собівартість 1ц зерна, грн	103,60	99,44	87,68	77,28
Прибуток на 1 ц зерна, грн	35,65	39,81	51,57	61,97
Рентабельність, %	34,4	40,0	58,8	80,2
Ефект: на 1 ц зерна, грн	х	4,16	15,92	26,32
на 1 підприємство, тис. грн	х	172	848	2110
всього по зоні, млн грн	х	478	1834	3034
<i>Інтенсивний напрям</i>				
Повна собівартість 1ц зерна, грн	103,60	84,75	76,35	68,91
Прибуток на 1 ц зерна, грн	35,65	54,50	62,90	70,34
Рентабельність, %	34,4	64,3	82,4	102,1
Ефект: на 1 ц зерна, грн	х	18,85	27,25	34,69
на 1 підприємство, тис. грн	х	1094	2033	3893
всього по зоні, млн грн	х	3041	4397	5597
<i>Інтенсивно-інноваційний напрям</i>				
Повна собівартість 1ц зерна, грн	103,60	76,61	70,06	64,29
Прибуток на 1 ц зерна, грн	35,65	62,64	69,19	74,96
Рентабельність, %	34,4	81,8	98,7	116,6
Ефект: на 1 ц зерна, грн	х	26,99	33,54	39,31
на 1 підприємство, тис. грн	х	2014	3218	5671
всього по зоні, млн грн	х	5601	6957	8157

Розрахунки здійснено в цінах 2011 р. за таких умов: інтенсивний напрям – зростання ресурсної концентрації на рівні, що у порівнянні з екстенсивним забезпечує підвищення урожайності на 10 ц/га; інтенсивно-інноваційний – зростання ресурсної концентрації аналогічно попередньому та інноваційне оновлення на рівні, що в сукупності забезпечують підвищення урожайності на 20 ц/га (без урахування можливої економії витрат).

Джерело: власна розробка на підставі даних Мінагрополітики України [10].

Найбільш ефективним є інтенсивно-інноваційний напрям концентрації, оскільки базується на сумарному використанні всіх факторів – екстенсивних, інтенсивних та інноваційних, забезпечуючи кількісний і якісний розвиток зерновиробництва.

Інноваційне оновлення та перебудова зерновиробництва повинні торкатися всіх його сторін: техніко-технологічної бази, персоналу, організації виробництва та управління. Збільшення

концентрації має відбуватися на основі об'єднання дрібних і середніх підприємств та інтенсифікації виробництва.

Висновки

1. В умовах глобалізації економіки концентрація виступає вагомим чинником підвищення конкурентоспроможності зернового господарства України.

2. Сучасний стан концентрації зерновиробництва на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах не дозволяє здійснювати розширене відтворення та інноваційне оновлення галузі, призводить до руйнації системи сівозмін та виснаження ґрунтів.

3. У зерновиробництві існують закономірні стохастичні причинно-наслідкові зв'язки: прямі – між концентрацією і прибутком (рентабельністю), й обернені – між концентрацією та витратами галузі; при перевищенні концентрації оптимальних значень, напрями зазначених зв'язків змінюються на протилежні.

4. Удосконалення концентрації зерновиробництва пропонується здійснювати в інтенсивно-інноваційному напрямі на базі обґрунтованих оптимальних розмірів і структур концентрації, що забезпечують мінімум витрат й максимум прибутковості, а також на основі визначених діапазонів раціональних розмірів з мінімальною і номінальною граничною межею, які забезпечують рентабельність відповідно мінімального і повноцінного розширеного відтворення, з урахуванням сучасних вимог щодо організації системи сівозмін, умов підприємств та необхідності соціально-екологічного розвитку.

5. Економічний ефект від впровадження запропонованих заходів у масштабах зони Степу України може становити понад 8 млрд грн.

Перспективою подальших досліджень в цьому напрямі є розробка системи управління раціонально сконцентрованими зерновими господарствами.

Використані джерела

1. Амбросов В.Я. Великотоварні підприємства як основа впровадження інновацій / В.Я. Амбросов, Т.В. Маренич // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 16-18.

2. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3-10.

3. Динз Г. К победе через слияние. Как обратить отраслевую консолидацию себе на пользу / Г. Динз, Ф. Крюгер. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 214 с.

4. Канінський П.К. Спеціалізація сільськогосподарських підприємств : монографія / П.К. Канінський. – К. : ІАЕ, 2005. – 348 с.

5. Мельник Л.Ю. Теоретичні основи й практика концентрації виробництва в сільському господарстві / Л.Ю. Мельник // Економіка АПК. – 2011. – № 6. – С. 15-22.

6. Паламарчук Г.П. Проблеми концентрації виробництва в Україні / Г.П. Паламарчук // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 39-44.

7. Економіка виробництва зерна : монографія / В.І. Бойко та ін.; за ред. В.І. Бойка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 400 с.

8. Лихочвор В.В. Зерновиробництво / В.В. Лихочвор, В.Ф. Петриченко, П.В. Іващук. – Л. : Українські технології, 2008. – 624 с.

9. Чмирь С. М. Формування та розвиток зернового господарства України : монографія / С.М. Чмирь. – К. : Аграрна наука, 2007. – 376 с.

10. Концентрація зерновиробництва : стат. зб. / укл. Є.Я. Коваленко. – К. : НУБіПУ, 2001. – 83 с.